

MARIA ROLA

JAGIELLONIAN UNIVERSITY IN KRAKÓW
FACULTY OF PHILOLOGY
INSTITUTE OF GERMAN STUDIES
DEPARTMENT OF SWEDISH STUDIES
E-MAIL: MARIA.ROLA@STUDENT.UJ.EDU.PL

Polska maträtter i den svenska översättningen av Małgorzata Musierowicz ungdomsroman *Szósta klepka*

SAMMANFATTNING

Syftet med artikeln¹ är att analysera översättningen av kulturreferenser gällande mat och dryck. Föremålet för analysen är Małgorzata Musierowicz roman *Szósta klepka* (1977) och dess svenska översättning *Sjätte sinnet* (1984, Lennart Ilke).

Först presenteras problemet och begreppen kulturella referenser och food translation definieras. Sedan introduceras översättningsvetenskaplig forskning relevant för studien samt material och metod. 18 valda kulturbundna element kartläggs och analyseras i en jämförande deskriptiv studie.

Resultatet visar att kulturbundna element har översatts med hjälp av följande översättningstekniker: funktionell ekvivalens, hyperonym, hyponym, utelämnning och direkt översättning. Vid några tillfällen förekommer det även omskrivning.

Analysen visar att översättaren har valt den domesticerande översättningsstrategin för att återge de kulturella referenserna. Måltexten har således blivit domesticerad för att göra den polska verkligheten mindre främmande för svenska läsare.

NYCKELORD

kulturella referens, kulturbundna element, kulturell översättning, översättning av mat, food translation

¹ Artikeln baserar sig på masteruppsatsen "Kulturbundna element i romanen *Szósta Klepka* av Małgorzata Musierowicz och dess svenska översättning" som jag skrev 2018 på Institutionen för svenska språket och litteraturen vid Jagellonska universitetet.Handledaren var fil. dr, docent Piotr de Bończa Bukowski.

Inledning

Kulturella fenomen utgör ett av de element som kan vara mest problematiska att översätta. I boken *Iluzje przekładu* av Krzysztof Hejwowski definieras kulturella referenser som de element från källkulturen som är främmande för läsare från målkulturen². Översättningen fungerar därför som en typ av interkulturell kommunikation. Om båda kulturerna skiljer sig från varandra tvingas översättaren att använda sig av olika tekniker och strategier för att förmedla betydelsen.

Namn på mat och dryck tillhör den grupp av översättningsproblem som synnerligen är tätt kopplad till kulturen. Delia Chiaro och Linda Rossato skriver exempelvis i sin artikel i *The Translator* (2015) att mat är nödvändig för vår hälsa och välbefinnande men den är också djupt inrotad i vår kulturella identitet. Namn på rätter är alltså svåra att översätta på många nivåer.

Med hänsyn till matproblematikens komplexitet kan det inte förvåna att "food translation" har blivit ett alltmer populärt forskningsämne under de senaste åren. En forskare som sysslar med detta fenomen är Michael Cronin. Han analyserar bl.a. foruminlägg som invandrare publicerar för att hitta en motsvarighet till livsmedelsprodukter som de brukade använda hemma. Det visade sig att till och med en så enkel produkt som "sour cream" (i artikeln citeras även de svenska och polska namnen: "gräddfil" och "śmietana") var problematisk att översätta³. Roman Jakobson skrev även om problemet med att översätta namn på lokala produkter, i det här fallet på ost, i sin text *Lingvistiska aspekter på översättning*⁴. Även om Jakobson fokuserade snarare på fenomenets lingvistiska sida är det möjligt att påpeka några kulturorienterade inslag i hans teori.

Ett viktigt problem inom "food translation" är matens kulturella och sociala konnotationer. Cronin skriver att:

Understanding the full significance of what is on the table implies a degree of local knowledge that is acquired over time. Thus, one of the recurrent challenges for translators is to decode the language of food in terms of what it tells them about the social setting, cultural background, situation in time (past, present, future), religious or folk beliefs, relationship to the erotic or the aesthetic⁵.

² K. Hejwowski, *Iluzja przekładu. Przekładoznawstwo w ujęciu konstruktywnym*, Katowice 2015, s. 72.

³ M. Cronin, "The Moveable Feast: Translation, Ecology and Food", *The Translator*, 2015, 21, 3, s. 244–256. Tillgängligt på: <http://dx.doi.org/10.1080/13556509.2015.1103094> [Tillgång 16.02.2018].

⁴ R. Jakobson, "Lingvistiska aspekter på översättning", [i:] *Med andra ord*, red. L. Kleberg, övers. E. Andersson, Stockholm 1998, s. 147.

⁵ M. Cronin, op. cit.

De rätter som förekommer i en text förmedlar en bredare betydelse än enbart vad som en karaktär äter; de kan även fungera som ett uttryck för komplicerade allusioner för läsaren. Särskilt i romaner är mat alltså en väsentlig del av "worldbuilding", dvs. konstruktion av romanvärlden. Det är således vettigt att undersöka matens kulturella och sociala vikt samt hur den översätts till en annan kultur.

1. Syfte, material och metod

Syftet med artikeln är att presentera en jämförande deskriptiv analys av kultureller referenser angående mat och dryck i översättningen av en känd ungdomsroman av Małgorzata Musierowicz. Föremålet för undersökningen är *Szósta klepka* (1977), den första romanen i serien *Jeźycjada*, och dess översättning till svenska, övers. Lennart Ilke.

Analysmaterialets har valts på grund av bokens viktiga plats i den polska ungdomslitteraturens kanon. Eftersom den originella texten är tätt kopplad med den polska verkligheten är romanen rik på kulturspecifika detaljer. Musierowicz serie *Jeźycjada* är en av de mest populära bokserierna för ungdomar i Polen. *Jeźycjada* har publicerats sedan 1970-talet och i denna tidsperiod har den blivit ett fenomen. Det finns emellertid lite forskning kring översättning av Musierowicz romaner. En analys av översättning av kulturbundna element i *Szósta klepka* framställer därför ett fascinerande ämne samt kan vara nyttig för vidare forskning.

Syftet med analysen är att jämföra den originella texten med översättningen för att utforska hur olika översättningsproblem kopplade till kulturbundna element lösts. Analysen fokuserar på översättarens val och sätt att lösa de problemen. Dessa lösningar kallas vidare för översättningstekniker.

Översättningsteknikerna som åberopas i föreliggande artikel har beskrivits av Krzysztof Hejwowski:

- a) överföring (pl. *transfer*) går ut på att överföra ett främmande ord eller en längre fras från originalet till översättningen. Två typer av överföring urskiljs: ren överföring (pl. *transfer w postaci czystej*), dvs. överföring som behåller den originella stavningen och anpassad överföring (pl. *transfer z modyfikacją adaptacyjną*) som utelämnar de främmande diakritiska tecknen⁶,
- b) direkt översättning (pl. *tłumaczenie syntagmatyczne*) kan även kallas för syntagmatisk översättning eller ordagrann översättning. Översättaren

⁶ K. Hejwowski, op. cit., s. 91f.

- försöker efterlikna strukturer från källspråket med hjälp av element från målspråket⁷,
- c) deskriptiv ekvivalens (pl. *ekwiwalent opisowy*) innebär att översättaren ersätter ett kulturbundet element från originalet med en förklaring i översättningen⁸,
- d) explicitation (pl. *eksplicytacja*) innebär att översättaren uttrycker explicit någonting som var implicit i originalet⁹,
- e) accepterad ekvivalens (pl. *ekwiwalent uznany*) innebär att översättaren översätter ett element från källkulturen med hjälp av ett uttryck som redan finns i målspråket, t.ex. i ordböcker eller encyklopedier¹⁰,
- f) funktionell ekvivalens (pl. *ekwiwalent funkcjonalny*) eller kulturell ersättning (pl. *zamiennik kulturowy*, eng. *cultural replacement*) innebär att översättaren ersätter ett främmande kulturbundet element med ett känt kulturbundet element (t.ex. „matura” översätts som ”gymnasieexamen” i den svenska översättningen). Hejwowski nämmer tre möjliga typer av funktionell ekvivalens: ersättning med ett känt element 1) från målkulturen, 2) från källkulturen eller 3) från en annan kultur¹¹,
- g) hyperonym (pl. *hiperonim*) innebär att översättaren väljer ett ord vars betydelse är mindre specifik än i originalet¹²,
- h) hyponym (pl. *hiponim*) innebär en omvänd översättningssituation än hyperonym. Översättaren väljer ett ord vars betydelse är mer specifik än i originalet¹³,
- i) utelämnning (pl. *opuszczenie*) innebär att översättaren väljer att utelämnat ett element av den originella texten¹⁴.

Det bör märkas att Hejwowski vidare delar teknikerna upp i två grupper enligt Lawrence Venutis terminologi¹⁵. Utelämnning, hyperonym och funktionell ekvivalens anser han som domesticerande tekniker, medan översättning (med eller utan tillfogande i fotnot eller förklaring) som en exotiserande teknik.

⁷ Ibidem, s. 92f.

⁸ Ibidem, s. 93.

⁹ Ibidem, s. 93f.

¹⁰ Ibidem, s. 94f.

¹¹ Ibidem, s. 95f.

¹² Ibidem, s. 96.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, s. 97.

I föreliggande artikel presenterar jag 18 exempel på översättning av maträtter i *Sjätte sinnet*. Av utrymmeskäl har jag valt de exempel som kan vara representativa för översättarens strategi.

2. Analys

I romanen *Szósta klepka* anknyter Musierowicz till den realistiska skrivtraditionen då hon beskriver karaktärernas matvanor. Folkrepubliken Polens matkultur framställs i detalj; karaktärerna äter maträtter som de flesta kan identifiera. Mat i romanen är tätt kopplad till den polska kulturen, översättaren har alltså tvingats att uttrycka namn på rätter på ett annat sätt eller att hitta en funktionell ekvivalent.

I *Szósta klepka* beskrivs inte bara familjen Żaks vardagliga matvanor utan romanen utspelar sig även under julen och påsken. På grund av detta har jag valt att dela de analyserade exemplen i två grupper: vardagsmat och högtidsmat.

a) Vardagsmat

SzK	Bobcio, jako przyszłość narodu, uhonorowany został kotlecikiem z marchewką. (23)	Ex. 1	funktionell ekvivalens
SS	Bobek hedrades, såsom nationens framtid, med en fläskkotlett och morötter. (32)		
SzK	Dla reszty rodziny były pierogi ruskie z mrożonki [...] (23)	Ex. 2	funktionell ekvivalens
SS	För resten av familjen fanns det ryska piroger från frysdisen [...] (32)		
SzK	1) Poproszę jeszcze tego placka . (91) 2) Placuszek , że palce lizać. (91)	Ex. 3	funktionell ekvivalens
SS	1) Kan jag få en raggmunk till. (114) 2) Det här duger verkligen att smörja kråset med! (114)		
SzK	Odsunął talerz po pachnącym żurku [...] (132)	Ex. 4	funktionell ekvivalens
SS	Han sköt undan tallriken efter den väldoftande sursoppa [...] (165)		

SzK	Postawiała na gazie garnek z fasolką po bretońsku [...] (100)	Ex. 5	hyperonym (omskrivning)
SS	Hon ställde en gryta med vita bönor på spisen [...] (122)		
SzK	[...] usmażyła prędko dużą ilość jajecznicy ze szczypiorkiem. (70)	Ex. 6	funktionell ekvivalens
SS	[...] stekte hon snabbt en stor mängs ägg med gräslök. (88)		
SzK	Jajka sadzone i marchewka. (103)	Ex.7	funktionell ekvivalens
SS	Förlorade ägg med morötter. (127)		
SzK	[...] zapominając o trzymanej w ręce bułce z twarogiem . (97)	Ex. 8	funktionell ekvivalens
SS	[...] glömde bort smörgåsen med vitost , som hon höll i handen. (120)		
SzK	Żywiła się z uporem topionymi serkami i chlebem, obiady jadła w stołówce, [...] (75)	Ex. 9	funktionell ekvivalens
SS	Hon livnärde sig ihärdigt på mjukost och bröd, förutom att hon åt lunch i skolbespisningen, [...]		
SzK	1) Znowu nie kupili wędliny , panie tego. (114) 2) Znowu mi zjedli całą wędlinę . (154)	Ex. 10	1) hyperonym, 2) hyponym
SS	1) Nu har de inte köpt något sovel igen, på min ära. (141) 2) Nu har de ätit upp all korven för mig igen. (192)		

Exemplen 1–5 utgörs av namn på vanliga middagsrätter. Det första exemplet visar att översättaren tillämpat en funktionell ekvivalent – den polska "kotlecik" har översatts som "en fläskkottlett". Diminutivformen av ordet (kottlet – kotlecik) förloras, vilket är begripligt ur lexikalisk synpunkt. Svenska är ett språk som inte är så produktivt när det gäller att skapa diminutiver

som polska; översättaren har alltså valt att utelämna denna diminutivform. Det finns också ett problem till, dvs. ordet "kotlet" är för det mesta så konventionaliserat att polacker kan identifiera vilket köttslag kotletten är gjord av (fläsk, men ibland även t.ex. kyckling) och att det alltid är panerat och stekt i panna. Ilke har valt att uttrycka vilken sorts kött som användes (fläskkotlett) men han har inte nämnt hur det ser ut. Därigenom kan svenska läsare få en annan bild på vad den polska familjen äter.

Nästa exempel anknyter också till olika konnotationer som namnen väcker hos läsare. De polska "pierogi ruskie" har ingen anknytning till Ryssland utan till Ruś (Rus eller Rutenien) som är en del av dagens Ukraina och Polen. Denna rätt består av deg (liknande pastadeg) och fyllning av en blandning av potatis och kvarg. "Pierogi" kokas vanligen i vatten. "Ryska piroger" kan däremot betyda något helt annat; enligt SO är en pirog "ett bakverk i portionsformat av (ofta) smördeg med fyllning"¹⁶. SO nämner också att "pierogi" har ett ryskt ursprung. Ett tillägg av ordet "ryska" i översättningen ger således en klar bild på den ryska rätten. Det visar sig alltså att översättaren använt ett ekvivalent ord men han har förmedlat en annan betydelse genom att översätta "ruskie" som "ryska" och att inte inkludera någon fotnot om skillnader mellan polska och ryska "pierogi".

Exempel 3 framställer ett lyckat försök att förmedla samma betydelse med hjälp av funktionell ekvivalens. "Placki ziemniaczane" har översatts som "raggmunkar". Enligt SO är en raggmunk "en stekt plätt av råreven potatis"¹⁷. Detta stämmer med den polska uppfattningen av "placki ziemniaczane" och även om de vanligen serveras med olika sidorätter i Sverige (lingsnylt, stekt fläsk osv.) och Polen (olika sorts såser, gräddfil, socker, osv.), bevaras grundbetydelsen. Nästa två exempel är rätter som är mycket välkända i det polska köket. „Żurek” (eller "żur") i exempel 4, dvs. en soppa av ett slags surdeg (pl. zakwas), är en av de mest typiska polska sopporna. Som en lokal matspecialitet är den naturligtvis svårt att översätta. Som det framgår av tabellen har Ilke valt att skapa ett eget namn på soppan på svenska. "Sursoppa" är inte en etablerad ekvivalent, ordet finns varken i SO, SAOL eller i SAOB. Det är möjligt att översättaren försökte skapa namnet på liknande sätt som det polska namnet kom till – "żur" härstammar från ett gammalt germanskt ord för "sur"¹⁸. En "sursoppa" kan således vara en möjlig översättning av "żurek" men översättaren förklarar aldrig vad den egentligen är.

¹⁶ Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien, Tillgängligt på: <https://svenska.se> [Tillgång 2.05.2018].

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ J. Bralczyk, *Jeść!!!*, Olszanica 2014, s. 197.

När det gäller "fasolka po bretońsku" i exempel 5 är det precis tvärtom. Ilke förändrar det polska namnet till en förklaring vad rätten egentligen är, dvs. till "en gryta med vita bönor". Översättaren använder sig alltså av en generaliserande teknik, en hyperonym. Det konkreta namnet på maträtten blir en gryta som kan innehålla vilka som helst ingredienser.

Exemplen 6–10 framställer rätter och livsmedel som för det mesta äts till andra måltider än middag. De två första exemplen, båda gällande ägg, är tämligen förbryllande. I exempel 58 översattes "jajecznicą" som helt enkelt "ägg" och inte som "ägggröra" som är en etablerad ekvivalent av rätten. Det är tänkbart att översättaren har förutsatt att det är tillräckligt att översätta "jajecznicą" som "ägg" eftersom en karaktär steker ägg i samma mening. Jag vill emellertid framhålla att "steka ägg" kan ha andra konnotationer än att "laga ägggröra", dvs. att man lagar en helt annan rätt – stekta ägg. Detsamma gäller exempel 7 där "jajka sadzone", dvs. "stekta ägg" på svenska, översattes som "förlorade ägg" (pl. "jajka w kozulce"). Det är omöjligt att avgöra varför översättaren har valt att ersätta de ägggrätter som fanns i originalet med andra i översättningen.

Nästa två exempel framställer ett vanligt problem med översättning av de polska livsmedlen, dvs. översättning av namn på ost. Mejeriprodukter har länge producerats i Polen och därför finns det t.ex. många traditionellt polska sorters ost som ibland är problematiska att översätta. Detta gäller exempel 8 där "twaróg" översattes som "vitost". Ilke bestämde alltså att inte använda ordet "kvarg" som finns i svenskan utan att skapa ett eget namn. Det bör märkas att ordet "vitost" inte finns i svenska ordböcker (jfr exempel 4 om "sursoppa"). Även om ordet inte är en etablerad motsvarighet är det möjligt att hitta exemplen på Internet enligt vilka ordet "vitost" är ibland använt vardagligt för att beskriva "fetaost". Om en läsare har likadana associationer med "vitost" blir översättningen kulturellt förvirrande därför att "twaróg" är en typisk polsk typ av ost tillverkad av komjölk medan "fetaost" är grekisk och traditionellt tillverkas av får- eller getost.

Exempel 9 gäller också ost men det visar sig vara mindre problematiskt. Namnet "serki topione" översattes som "mjukost" som förmodligen väcker samma konnotationer hos svenska läsare. Ilke har således tillämpat en ekvivalent som fungerar i båda språken.

Som det framgår av nästa exempel har "wędliny" översatts till svenska på två olika sätt: som "sovel" och "korv". "Wędliny", liksom mejeriprodukter, är en kulturell del av det polska köket: Polen har en lång tradition av att tillverka köttprodukter och själva "wędliny" kan betyda många olika produkter samtidigt: korv, skinka, pastej m.m. Vid det första presenterade fallet

där "wędlina" översatts som "sovel" kan denna teknik klassificeras som hyperonym. Enligt SO betyder sovel "mat förutom bröd eller potatis t.ex. pålägg, kött el. fisk"¹⁹, alltså har ordet ett bredare betydelsefält än den polska "wędlina" som beskriver bara köttprodukter (utan fisk). Vid det andra fallet är situationen tvärtom – Ilke har översatt "wędlina" som "korv" och därför har han utelämnat alla andra ovannämnda betydelse. Dessa översättningsval verkar i viss omfattning inkonsekventa och kan betyda att översättare igen försökte variera språket i romanen.

SzK	Na deser Murzyn w kozuli . Dlaczego w kozuli? [...] To taki krem czekoladowo-śmietankowy. (176)	Ex. 11	utelämning, omskrivning
SS	Till efterrätt blir det chokladkaka med skjorta . Varför med skjorta? [...] Det är sån där chokladgrädde. (221)		

Det sista analyserade exemplet inom gruppen citerar jag i hela dess kontext eftersom det framställer ett annat problem som inte enbart gäller kultur utan också språklekar. I det polska köket (men också i det österrikiska eller franska) finns det faktiskt en dessert som kallas för "Murzyn w kozuli" (sv. Neger i skjorta). Desserten är en typ av chokladkräm med grädde. I översättningen förändras chokladkrämen till en chokladkaka. Dessutom utelämnas även dessertens benämning. Benämningen kan låta nedsättande så översättarens val att förklara den i stället för att översätta namnet direkt verkar vara förståeligt. Det är emellertid omöjligt att avgöra varför översättaren förändrat dessertens typ. I översättningen finns det ett problem till, dvs. den grädde som finns på krämen kallas för "en skjorta" i originaltexten. Språkleken förloras då i översättningen där det inte finns någon anledning till att chokladkakan personifieras och skulle ha "en skjorta" på sig.

b) Högtidsmat

SzK	[...] stali w kolejkach po różne produkty spożywcze, głównie po karpia . (49)	Ex. 12	direkt översättning
SS	[...] stod och köade för att köpa olika livsmedel, framför allt karp . (64)		

¹⁹ Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien, op. cit.

SzK	Wieczera [wigilijna], jak zwykle smaczna, [...] (58)	Ex. 13	funktionell ekvivalens
SS	Kvällsmaten var lika smaklig som vanligt [...] (74)		
SzK	1) [...] gdzie tym razem pachniało bigosem . (55) 2) Zadowolone zeszły na dół, do mieszkania, gdzie raził powonienie silny zapach przypalonego bigosu . (69)	Ex. 14	hyperonym
SS	1) [...] den här gången doftade från kålgrytan . (70) 2) Nöjda med sig själva gick de ner i lägenheten, där det osade starkt av vidbränd kål . (88)		
SzK	[...] jakkolwiek z potraw zawierających mak, podano tylko posypane nim kluseczki . (58)	Ex. 15	funktionell ekvivalens
SS	Vad beträffar vallmofrön, uppträdde de endast som garnering på kroppkakorna . (75)		
SzK	1) [...] w domu Żaków pachniało piernikiem . (42) 2) Kręciliśmy mak, a ona wycinała pierniki . (56)	Ex. 16	funktionell ekvivalens
SS	1) [...] doftade det av pepparkakor hemma hos familjen Zak. (55) 2) Vi malde vallmo, och hon höll på med pepparkakorna . (71)		
SzK	1) No, będziemy zbiorowo kręcić mak . (45) 2) A jutro zapraszam wszystkich na makowiec ! (57)	Ex. 17	funktionell ekvivalens, förklaring
SS	1) Vi ska hjälpas åt att mala vallmofrön till vetebrödet . (59) 2) Och i morgon är ni alla välkomna att smaka på vallmolevarna ! (73)		

SzK	1) Druga połowa piekła strucle i pierniki. (49) 2) [...] jeśli w ogóle miały być strucle na Święta. (54)	Ex. 18	funktionell ekvivalens
SS	1) Den andra hälften bakade julbröd och pepparkakor. (64) 2) [...] om det över huvud taget skulle bli några vallmolevar till jul. (68)		

De maträtter som presenteras först i gruppen är benämningar på den typiska polska julmaten. Polens mest kända rätt som serveras på julafton är fisken karp. Som det framgår av exempel 12 är översättningen av "karp" opöblematisht; orden stavas till och med på samma sätt både på polska och på svenska. Det är dock intressant att notera att Ilke inte förklarar karpens betydelse i den polska matkulturen – det kan vara oklart för unga svenska läsare varför karaktärerna köar för att köpa karp; det finns ingen fotnot om att det är en tradition. Översättaren väljer alltså att presentera den främmande matkulturen för svenskarna men han gör detta utan kontext.

Exempel 13 framställer ett liknande problem. Den polska "wieczerza", dvs. maten som man traditionellt äter på julafton, översattes som "kvällsmaten". I Polen är "wieczerza wigilijna" (sv. julaftonens julbord) viktigare än julmiddag som man äter dagen därpå. Dessutom har ordet "wieczerza" ett mindre betydelsefält på polska än den svenska "kvällsmaten" som enligt SO är en "lättare måltid som äts på kvällen"²⁰. Idag använder man "wieczerza" enbart för att beskriva den mat som äts på julafton, annars används ordet "kolacja". Problemet med översättningen ligger således igen i bristen på förklaring om vad den polska "wieczerza wigilijna" egentligen innebär.

Nästa exempel gäller den mycket kända polska rätten "bigos". Jag har valt att citera två olika meningar med ordet "bigos" eftersom Lennart Ilke har översatt rättens namn på två sätt i romanen: som "kålgryta" och som bara "kål". Det bör märkas att översättningen förlorar rättens konkreta benämning – den polska "bigos" är en regional rätt och inte någon som helst kålgryta. Översättaren har alltså valt att domesticera rättens namn på bekostnad av det kulturella draget i originaltexten. När det gäller det andra fallet där "bigos" översatts som "kål" är det möjligt att Ilke ville undvika upprepningar för att förfina översättningens stil.

Exempel 15 framställer ett annat kulturbundet problem, dvs. specifika konnotationer. När polska läsare tänker på "kluseczki", eller "kluski z makiem", som serveras på julafton, föreställer de sig en söt rätt som huvud-

²⁰ Ibidem.

sakligen består av makaroner, vallmofrö, nötter och torkad frukt. Medan "kroppkakor" är kokta bullar av riven potatis och vetemjöl, fyllda med fläsktärningar och lök²¹. Rätten är karaktäristisk för södra Sverige. Genom att försöka hitta en funktionell ekvivalens har översättaren skapat en förbryllande bild: karaktärerna som bor i Polen äter en svensk regional rätt på julafton. Det finns även ett kulturellt problem till, dvs. kroppkakorna innehåller kött och traditionellt äter polacker bara fisk på julafton, inte kött. Genom att tillämpa en domesticerande teknik har översättaren förmedlat alltså betydelsen som inte stämmer med originaltexten.

Nästa tre exempel gäller de kakor som vanligen serveras i Polen under julen. Som det framgår av exempel 16 finns det ett problem med betydelsefältet i polskan. I Sverige bakas pepparkakor till jul. I Polen finns det däremot två olika typer av kakor med liknande namn: "piernik", en kaka och "pierniki", småkakor. I *Sjätte sinnet* översätts de två kakorna på ett och samma sätt, som "pepparkakor". Som vid några andra exempel (2, 3, 15) förklarar "piernik" sin originella betydelse genom översättarens domesticerande teknik.

Den andra kakan karaktäristisk för den polska julen är "makowiec". Eftersom kakan är en traditionell polsk matspecialitet är benämningen naturligtvis problematisk att översätta. Det är möjligt att spekulera vid det första presenterade fallet att det är därför översättaren tillägger till och med en förklaring om vad man malar vallmofrön till i Polen till jul. Det andra fallet är emellertid mer intressant: "makowce" har översatts som "vallmolevar". "Vallmolevarna" är inte en etablerad typ av kakan, benämningen är alltså Ilkes skapande. Den andra delen av ordet, "levar", kan väcka specifika konnotationer – enligt SAOB en lev är "(numera i sht dels folkligt i södra o. sydvästra Sv., dels i kulturhistoriskt fackspr.) bröd, kaka; särsk. om avlång bulle l. mindre limpa o.d."²². Ordet är alltså dialektalt eller till och med ålderdomligt i viss utsträckning. Därför är det märkligt att översättaren har bestämt att domesticera "makowce" på ett sätt som gör benämningen mer lokal för Sverige än för Polen (jfr exempel 15).

Exempel 18 framställer hur Ilke översatt "strucle" till svenska. "Strucle" är en mer generell benämning på en typ av kakan gjord av jästdeg. Till jul serveras vanligen "strucle" med vallmofrö, men de kan också ha en fyllning av nötter, äpple, osv. Vid det första fallet har översättaren valt att använda sig av ordet "julbröd" som, liksom "strucle" också har ett bredare betydelsefält. Vid det andra fallet använder översättaren däremot ordet "vallmolevar" (jfr exempel 17) och därigenom konkretiserar han betydelsen.

²¹ Ibidem.

²² Svenska Akademiens ordbok, Tillgängligt på: <https://svenska.se> [Tillgång 2.05.2018].

3. Avslutande diskussion

Syftet med artikeln var att undersöka översättningsproblem kopplade till kulturbundna element genom att jämföra den originella texten med översättningen. Analysens mål var att utforska vilka översättningstekniker som tillämpades vid översättningen och vilken översättningsstrategi översättaren använde sig av.

Analysen visar att de kulturbundna elementen i *Sjätte sinnet* blev i stort sett domesticerade. Bland de arton analyserade exemplen är funktionell ekvivalens den översättningsteknik som oftast förekommer (tretton gånger). Hyperonym tillämpades tre gånger och vid ett exempel användes även utelämnning med omskrivning (exempel 11) samt hyponym. Vid ett tillfälle tillämpades direkt översättning (exempel 12). Översättarens globala översättningsstrategi representerar således den domesticerande strategin. Måltextläsare ska känna sig hemma i romanens värld. Den flitiga användningen av funktionell ekvivalens resulterar ibland i kulturella konnotationer som skiljer sig från det originella polska kulturella sammanhanget. De tekniker som översättaren har tillämpat orsakar olika slags reduktioner som gör att måltexten förlorar den information som funnits i källtexten.

På grund av artikelns begränsningar är den här studien enbart ett försök att analysera översättningsproblem vid översättningen av mat som en kulturell referens. Analysens resultat skulle kunna utgöra grund för fortsatt forskning kring översättningstekniker och strategier angående food translation och återgivning av kulturbundna element.

AN ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF FOOD IN THE SWEDISH VERSION OF *SZÓSTA KLEPKA* BY MAŁGORZATA MUSIEROWICZ

ABSTRACT

The present article examines the translation of food names as cultural references. It is based on Małgorzata Musierowicz' novel *Szósta klepka* (1977) and its Swedish translation *Sjätte sinnet* (1977), translated by Lennart Ilke. The problem of translating cultural references, as well as the concept of food translation are presented in the article. Several relevant theoretical concepts are discussed as the basis of the analysis. Short description of the analysed texts, as well as methodology is also provided.

The focus of the article is the conducted analysis, which covers eighteen representative examples. Each example is discussed in regard to the choices and the translation methods the translator used.

The results of the analysis show that the following translation methods were chosen by the translator: functional equivalent, hyperonym, hyponym, omission and literal

translation. Overall, the translation strategy applied by Lennart Ilke was domesticating. The target text was domesticated to minimise the strangeness of the Polish reality depicted in the novel for Swedish readers.

KEYWORDS

food translation, cultural translation, cultural references

PRIMÄRA KÄLLOR

1. Musierowicz M., *Szósta klepka*, Warszawa 1977 (SK).
2. Musierowicz M., *Sjätte sinnet*, övers. L. Ilke, Bromma 1984 (SS).

SEKUNDÄRA KÄLLOR

1. Bralczyk J., *Jeść!!!*, Olszanica 2014.
2. Chiaro D., Rossato L., "Food and Translation, Translation and Food", *The Translator*, 2015, 21, 3, s. 237–243. Tillgängligt på: <https://doi.org/10.1080/13556509.2015.1110934> [Tillgång 16.02.2018].
3. Cronin M., "The Moveable Feast: Translation, Ecology and Food", *The Translator*, 2015, 21, 3, s. 244–256. Tillgängligt på: <http://dx.doi.org/10.1080/13556509.2015.1103094> [Tillgång 16.02.2018].
4. Grzenia J., *Słownik nazw własnych*, Warszawa 2002.
5. Hejwowski K., *Iluzja przekładu. Przekładoznawstwo w ujęciu konstruktywnym*, Katowice 2015.
6. Jakobson R., "Lingvistiska aspekter på översättning", [i:] *Med andra ord*, red. L. Kleberg, övers. E. Andersson, Stockholm 1998, s. 147–155.
7. SAOB, *Svenska Akademiens ordbok*, Tillgängligt på: <https://svenska.se> [Tillgång 2.05.2018].
8. SAOL, *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*, Tillgängligt på: <https://svenska.se> [Tillgång 02.05.2018].
9. SO, *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*, Tillgängligt på: <https://svenska.se> [Tillgång 2.05.2018].
10. Toury G., "Metoda opisowych badań przekładu", [i:] *Współczesne teorie przekładu. Antologia*, red. P. Bukowski, M. Heydel, Kraków 2009, s. 175–191.